

Forsøgsgymnasierne – et barn af 1968?

Af Christian Larsen

Året 1968 bød på mange ting. Mere upåagtet er måske udvalgsarbejdet om forsøgsgymnasier, som skitserede opbygningen af to forsøgscentre, dels et gymnasium med strukturelle forsøg og demokrati i skolen, dels et gymnasium med pædagogiske forsøg. Folketinget vedtog i 1971 en lov om forsøgsgymnasier, og de pædagogiske forsøg blev placeret på den nyoprettede Herlev Statsskole. De strukturelle forsøg blev henlagt til den ligeledes nyoprettede Avedøre Statsskole. Sideløbende med oprettelsen af disse gymnasier blev Det frie Gymnasium oprettet i 1970 som et privat forsøgsgymnasium styret af forældre og elever. Formålet med artiklen er at undersøge en række forhold, der belyser baggrunden for oprettelsen af forsøgsgymnasierne, herunder hvilken udenlandsk inspiration man inddrog, og hvilken indflydelse 1968 fik.

Ved indgangen til 1960'erne hvilede den danske gymnasieskole på gymnasieloven af 7. juni 1958. Gymnasieskolen bestod herefter af en treårig realafdeling og en treårig gymnasieafdeling, hvor gymnasieafdelingen i tilslutning til 2. realklasse gav ”en fortsat almindennende undervisning, som tillige giver det nødvendige grundlag for videregående studier”. Loven blev udmøntet ved bekendtgørelse af 6. september 1961. Bekendtgørelsen var et resultat af Læseplanudvalgets arbejde 1959-1960, som havde til formål at afgive forslag om linje- og fagfordeling, indhold og omfang af undervisningen samt eksamensordningen. Udvalgets overvejelser kunne læses i ”Den Røde Betænkning”.¹ Efter bekendtgørelsen havde gymnasiet to linjer – en sproglig og en matematisk – og efter 1.g. en grendeling, hvor eleverne kunne vælge mellem seks ”grene”: en nysproglig, en samfundsfaglig, en klassisksproglig, en matematisk-fysisk, en samfundsfaglig og en naturfaglig gren, hvortil der senere kom en musikgren.

Som Harry Haue har bemærket, var Danmark langt bagud i 1960, når det gjaldt gymnasiefrekvensen: Danmark 9,1 procent, Sverige 20 procent og USA 40 procent.² I 1960 tog 51.903 personer i alderen 15-19 år en eksamen, hvoraf de 4.443 var studenter. Ser man på studenternes antal i forhold til den samlede ungdomsårgang (de 15-19-årige) i 1960 på 369.000 personer, udgjorde de nyud-

¹ Den Røde Betænkning (1960).

² Haue (2007) s. 8-9.

sprungne studenter således kun en mindre del af årgangen.³ De to største grupper af unge, der tog studentereksamen, var børn af dels administrations-, kontor- og handelspersonale, dels funktionærer og tjenestemænd i øvrigt (48,2 procent). Lægger man hertil selvstændige i håndværk og industri, i handel og transport og i liberale erhverv, udgjorde de 77,1 procent. Børn fra landbo- og arbejderfamilier udgjorde kun 18,8 procent.⁴

Der var derfor også røster fremme i samtiden om at få mobiliseret den såkaldte intelligensreserve, hvilket også Teknikerkommissionen havde plæderet for: ”Alle skranker for tilgangen af kvalificerede og interesserede mænd og kvinder til uddannelse og videreuddannelse bør fjernes.” Den eneste adgangs begrænsning skulle være de nødvendige kvalifikationskrav, som hindrede, at ”ikke-egne” spilder tid og nytteløst beslaglægger uddannelseskapacitet ved påbegyndelse af en uddannelse, som de alligevel ikke magter at gennemføre.⁵ Baggrunden for denne tankegang var forestillingen om uddannelse som en ”human capital”, der på linje med råstof og arbejdskraft kunne være med til at skabe vækst i produktionen. Og derfor skulle alle have mulighed for at uddanne sig til det, som de havde lyst og evner til.⁶

Forsøgsarbejde i den danske gymnasieskole

Forsøgsundervisning kan enten være 1) metode- eller indholdsvarianter, en slags prøven sig frem, som kan gennemføres mere eller mindre konsekvent, over kortere eller længere tid og omfatte en eller flere klasser m.v. eller 2) det systematiske forsøg, hvor man på forhånd har planlagt forsøgets faser, hvor indsamling af materialer foregår efter en forud lagt plan, hvor resultaterne af forsøget bedømmes, og hvor resultaterne af forsøgsundervisningen sammenlignes med den gængse undervisning eller med resultater af andre forsøg.⁷

Der har altid været lavet forsøg i gymnasieskolen. Den lærde skoles reform i 1809 var blevet afprøvet på latinskolerne i København, Odense og Oslo i årene 1797-1805,⁸ og Den Madvigske Skolereform af 1850 afprøvedes på Metropolitanskolen, Odense Katedralskole og Kolding lærde Skole 1845-1850.⁹ I mange andre tilfælde er forsøgsarbejdet sket på initiativ af den enkelte lærer. Som de to forskere fra Danmarks Pædagogiske Institut (DPI) Jesper Florander og Finn Rasborg bemærkede i 1962: ”Reformer i skolen forberedes oftest ved, at lærerne forsøger at gå nye veje og at finde bedre metoder.”¹⁰

³ Danmarks statistik (1962) s. 301 og 35.

⁴ Danmarks statistik (1965) s. 757.

⁵ Teknikerkommissionen (1959) s. 17-18.

⁶ Haue (2007) s. 8-9.

⁷ Florander og Rasborg (1962) s. 7-8.

⁸ Lange (1995).

⁹ Haue, Nørr og Skovgaard-Petersen (1998) s. 24-30.

¹⁰ Florander og Rasborg (1962) s. 7.

Siden midten af 1930'erne havde der været mulighed for forsøgsarbejde i den danske gymnasieskole. Ved anordning af 2. december 1935 fik gymnasierne lov til at afvige fra de givne regler, mens begrebet forsøgsarbejde i mellem- og gymnasieklasserne første gang nævnes i love af henholdsvis 1950 og 1952.¹¹ En oversigt, som DPI lavede i 1962, viste 127 forsøg i eksamensmellemkolen, realklassen og gymnasiet i årene 1950-1960. Forsøgene havde især været iværksat i biologi, engelsk, historie og dansk og haft form af bl.a. elevforedrag, gruppearbejde og laboratoriearbejde.¹²

Til hjælp ved disse forsøg fandtes DPI, oprettet ved lov i 1954. Instituttets undersøgelser skulle ifølge loven hvile på bl.a. ”skoleforsøg og anden pædagogisk forsøgsvirksomhed”, og instituttet skulle være behjælpelig med at planlægge og koordinere pædagogisk forsøgsvirksomhed uden for instituttet samt bearbejde resultaterne heraf. For folkeskoleområdet var der Statens Pædagogiske Forsøgscenter (SPF) i Rødovre, der blev oprettet i 1964 som et forsøgscenter for undervisningen i 8.-10. skoleår.

Tilpasning af gymnasiet til tidens krav

Politikeren og skolemanden K. Helveg Petersens undersøgelse af uddannelsesreformer siden 1950'ernes slutning viser markante fællestræk i udviklingen, nemlig et udtalt krav om demokratisering, en klar tendens til at udbygge og fastholde eleverne i enhedsskolen, så længe undervisningspligten varede, og i den sammenhæng en øget differentiering baseret på de enkelte elevers evner og interesser. Og endelig en modernisering af både læseplaner og praktisk undervisning, herunder inddragelse af nye undervisningsformer.

For det danske gymnasiums vedkommende fik denne debat betydning for forhold: krav om at gymnasiets struktur og indhold blev tilpasset en større helhed og krav om en fleksibel genvej til de højere uddannelser, sidstnævnte i forbindelse med Socialforskningsinstituttets undersøgelse af skævheden i befolkningens adgang til uddannelse.¹³

Et frit gymnasium

Den største indflydelse på den gymnasiepædagogiske debat fik ungdomsoprøret igennem kravet om et frit gymnasium.¹⁴ I februar 1968 fandt en lille gruppe af skoleelever og gymnasielærere sammen om at skabe et helt nyt frit gymnasium, der skulle være et alternativ til den bestående gymnasieskole.¹⁵ Målsætningen for

¹¹ Florander og Rasborg (1962) s. 16.

¹² Florander og Rasborg (1962) s. 3-6.

¹³ Citeret efter Bryld m.fl. (1990) s. 166.

¹⁴ Bryld m.fl. (1990) s. 176.

¹⁵ Det frie Gymnasium (2008).

den nye skole lød: ”Det frie gymnasium skal gennem et konsekvent gennemført demokrati og en fleksibel og utraditionel fagstruktur og undervisningsform være en ramme om elevernes og lærernes personlige udvikling og trivsel. Det skal inspirere dem til selvstændig stillingtagen og medmenneskelig ansvarlighed og skabe forståelse for samtidens samfundsforhold og deres egen relation til disse.”¹⁶

Man ønskede en demokratisk skole med nye fag og en helt ny måde at tænke faglighed og pædagogik på. Skoledemokrati skulle være et grundtræk gennem hele skolens virke med fuld medbestemmelse for elever og ansatte, ingen karakterer og eksamen, tværfagligt arbejde, nye fag som psykologi-sociologi, idéhistorie, film, filosofi-religion, databehandling samt kreative fag. Endvidere skulle der ske en integration af livet i og uden for skolen, ligesom den personlige og sociale udvikling var lige så vigtigt som den intellektuelle udvikling.¹⁷

Idéoplægget var udarbejdet af den såkaldte Højmark-gruppe, der bestod af bl.a. adjunkt Jens Højmark-Jensen, kursusstuderende Knud Illeris, adjunkt Vagn Søndergaard, gymnasieelev Søren Rasmussen, stud.mag. Lars Jakob Muschinsky og gymnasieelev Kit Appelt.¹⁸ Gruppen fremlagde ideerne i *Information* 1. marts 1968, og de sendte også oplægget til et dansk forsøgsgymnasium, til direktør Sigurd Højby, chef for Direktoratet for Gymnasieskolen og Højere Forberedelseseksamen¹⁹, og til undervisningsminister Helge Larsen.²⁰

– Socialdemokraten Sigurd Højby havde været rektor i Sorø og formand for Gymnasieskolernes Lærerforening (GL), inden han i 1958 blev undervisningsinspektør for gymnasieskolen og i 1963 direktør for det nyoprettede Gymnasiedirektorat – i begge stillinger som den magtfulde chef for gymnasieskolen, som satte kursen for moderniseringen af det danske gymnasium. Og de faglige rådgivere, der ikke ville være med i moderniseringen, blev udskiftet. Højby var med til at føre gymnasieloven af 1958 ud i livet gennem, Den Røde Betænkning og bekendtgørelserne for gymnasi-

Sigurd Højby (1902-1946), direktør for gymnasiedirektoratet fra 1963. Tegning i gymnasieskolen 1967 s. 381.

¹⁶ Rigsarkivet (RA). Direktoratet for Gymnasieskolerne og Højere Forberedelseseksamen (GD). Journalsag 1973-10-02, skrivelse fra initiativtagerne til Folketingets undervisningsudvalg af 31. maj 1968, bilag.

¹⁷ Det frie Gymnasium (2008).

¹⁸ Politiken 15. april 1968.

¹⁹ Herefter for nemheds skyld omtalt som Gymnasiedirektoratet.

²⁰ RA. GD. Journalsag 1973-10-02, brev af 20. februar 1968.

et 1961, ligesom direktoratet i hans tid stod for gymnasieudbygningen og hf-loven af 1967.²¹

I et notat fra Højby til ministeren skrev han: ”Glædeligt, at en kreds af unge interesserer sig for og arbejder med gymnasieproblemerne. Resultatet er en lidt uklar blanding af højskole og et studenterkursus.” Højby var positivt indstillet, men alligevel kritisk over for forslaget, fordi det ikke kunne føre til en ordentlig studentereksamen på det foreslåede grundlag, da der ikke var erfarne pædagoger med i Højmark-kredsen, som det var tilfældet med Frit Danmarks lærergruppe og Emdrupborg Forsøgsskole i 1940’erne. I forslaget var der dog ”utvivlsomt elementer, som kan bruges, når et *rigtigt* forsøgsgymnasium skal planlægges”, eksempelvis inddragelse af elever i undervisningens planlægning, udvidelse af tilvalgsprincippet og tankerne om skoledemokrati – sidstnævnte dog med visse forbehold. Hvis et skolemøde skulle ansætte og afskedige lærere, fik man næppe velkvalificerede lærere, mente Højby.²²

Højby luftede her tanken om et (statsligt) forsøgsgymnasium, som åbenbart havde interesse i Undervisningsministeriet. Det pudsige er, at Højby på GL’s pædagogiske konference i 1966 ellers havde afvist et ønske om forsøgsgymnasier, fordi der ville være økonomiske vanskeligheder med at få det etableret, hvortil kom, at en speciel forsøgsinstitution kunne være med til at udskyde en egentlig reform ud i en fjern fremtid. ”Ved et sådant gymnasium vil man få både særlige lærere og særlige elever, sådan at resultaterne næppe kan overføres til andre skoler.” Højby udtalte endvidere, at Danmark havde en anden tradition end i Sverige, hvor man gennemførte reformer efter lange forsøgsperioder: ”Vi gennemfører vore reformer efter bedste overbevisning og laver derefter om, hvor det skønnes nødvendigt. Vi må være fleksible, naturligvis uden at havne i løshed.”²³

Hvad der har fået Højby til at ændre mening, vides ikke, men det kan have spillet ind, at hvis der skulle laves forsøg, skulle det foregå på en måde, så eleverne fik det fulde udbytte af undervisningen, og hvor Gymnasiedirektoratet havde hånd i hanke med udviklingen.

Et udvalgsarbejde sættes i gang

Højby satte sig derfor ned og skrev et notat til ministeren, hvori han skildrede, hvordan der i de seneste år havde været krav om ”ny skolestruktur, nye undervisnings- og eksamensformer, nye hjælpemidler, skoledemokrati og meget mere”, som var vokset i styrke. Det var dog svært at vurdere disse kravs bærekraft, fordi man manglede hjemlige erfaringer, ikke mindst på det gymnasiale område, hvor der har været forsøgsarbejde, men inden for de nuværende ordningers ”ret

²¹ Højby (1976) s. 121-150, især s. 136ff.

²² RA. GD. Journalsag 1973-10-02, notat til ministeren 22. februar 1968.

²³ Gymnasieskolen 1966, nr. 5, s. 251.

snævre rammer”. Højby anså det derfor for ”påkrævet” at etablere ”videregående og omfattende forsøg”. Dertil var der behov for en forsøgsinstitution, som havde den indretning og de faciliteter, der gav forsøgene de bedste betingelser – ”Ikke mindst af hensyn til udviklingen af samarbejdet mellem fagene og skoledemokratiet er det nødvendigt, at det sker på et sted, hvor betingelserne med hensyn til lærere og ydre omstændigheder er til stede.” Den pågældende institution skulle placeres et sted, hvor der alligevel var behov for et nyt gymnasium, så institutionen kunne få et normalt elevantal og normale vækstbetingelser. En arbejdsgruppe burde nedsættes med undervisningsinspektør Ib Juul som formand og med fire rektorer og en arkitekt samt medlemmer fra GL og Danske Gymnasieelevråds Sammenslutning (DGS).²⁴

Notatet er skrevet efter besættelsen af Psykologisk Laboratorium (19. april), den store studenterdemonstration (23. april), bruddet med professorvældet ved Københavns Universitet (24. april) og studenterurolighederne ved Sorbonne Universitet i Paris (3. maj). I hvilken udstrækning disse begivenheder har haft betydning for notatets udformning er dog vanskeligt at sige, men de må have givet stof til eftertanke i Gymnasiedirektoratet.

Arbejdsgruppen blev nedsat ved ministeriets skrivelse af 23. august 1968 med det formål at komme med forslag til et forsøgscenter for det gymnasiale undervisningstrin.²⁵ På arbejdsgruppens første møde i september 1968 redegjorde Ib Juul for baggrunden for gruppens nedsættelse. Blandt de forhold, der måtte med, når man talte om et forsøgsgymnasium, var ”Tilvalgsskolens fremmarch, nye pædagogiske metoder, moderne tekniske hjælpemidler”, men også ”Den seneste tids store interesse for skoledemokrati”. Forsøgene måtte dog ikke være af en sådan art, at universiteterne og de højere læreanstalter nægtede at modtage eleverne, uden at de først skulle bestå tillægsprøver.²⁶

Juul forelagde derefter en række ideer, som arbejdsgruppen kunne drøfte. Burde tilvalgsskolen føres helt ind i gymnasiet, dvs. eleven kunne vælge mellem mere end de seks daværende grene. Andet forslag var ”lang-lektie” efter svensk mønster, hvor eleverne gennemgik en større del af et pensum på 4-5 timers varighed og ”betingslæsning” med studiet af et større emne i fælles gennemgang, gruppearbejde og individuelt arbejde i klassen. Endvidere klassekonference mellem klassens lærere med drøftelse af samarbejde mellem fagene og den praktiske tilrettelægning af betingslæsningen og med inddragelse af elevrepræsentanter. Af andre forslag nævnte han nye eksamensformer, specialeopgaver som på HF og

²⁴ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), notat af 9. maj 1968. Notatet er stort set identisk med Højby (1968).

²⁵ Forsøgsbetænkning (1969) s. 5.

²⁶ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), udateret talepapir: ”Udvalget om forsøgs-gymnasium”.

indførelse af nye fag, f.eks. psykologi og filosofi. Juul nævnte også Trump-systemet efter svensk mønster, dvs. 4-5 klassers lærere sammen tilrettelagde gennemgangen af en periode, hvor noget foregik som fællesforelæsning for alle klassens elever, andet som gruppearbejde og noget som individuelt arbejde, og med timer af varierende længde. Forsøg af faglig-pædagogisk art, f.eks. sproglaboratorier eller inddragelse af AV, kunne man også diskutere. Endelig var der også spørgsmålet om inddragelse af elever og lærere i beslutningerne og etablering af samarbejdsudvalg, udbygning af rådgivning og vejledning samt inddragelse af forældrene.²⁷

Udvalget arbejdede frem til efteråret 1969, og udover en række møder blev det også til besøg på en række danske og nordiske uddannelsesinstitutioner. I Danmark besøgte udvalget Statens Pædagogiske Forsøgscenter i Rødovre og Roskilde Katedralskole, i Sverige den kommunale pigeskole Fågelbacksskolan og Latinskolan i Malmö, Göteborgs skoledirektion og den svenske Skolöverstyrelse.²⁸ Endelig var en række udvalgsmedlemmer på besøg på det norske forsøgsgymnasium i Oslo, hvor man lavede mange af de ting, som Det frie Gymnasium havde sat sig som målsætning.

Norsk inspiration?

Det norske forsøgsgymnasium, Forsøgsgymnasiet i Oslo (FGO), var en videregående skole med skoledemokrati, frit fremmøde og en fagkreds med mange valgmuligheder. FGO var blevet oprettet i 1967 og havde fuldt elevdemokrati i styringsorganerne, dels i Rådet, som var den daglige ledelse med fire lærere og fire elever, og dels på det ugentlige almenmøde ("Allmannamøtet"), som var det besluttende organ. Rektorposten gik på omgang mellem skolens lærere for et eller to år ad gangen. Eleverne fik ikke karakterer for derved at skabe en atmosfære af ligeværd mellem elever og lærere. FGO var meget omdiskuteret i samtiden, men var virkelig en forsøgsskole, fordi alt var nyt, og der var ingen traditioner at knytte sig til. Skolens mest indflydelsesrige år lå i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne.²⁹

Arbejdsgruppen var ikke imponeret over FGO. Det kneb med at få alle elever til at deltage aktivt, mange blev væk, andre mødte måske op på skolen, men deltog ikke i timerne. Og udvalget kunne konstatere, at eleverne "udviste en forbløffende mangel på interesse for, hvad der foregik i timen." Der gik megen kostbar tid til spil. Som arbejdsgruppen bemærkede: "Der er da nok adskillige unge, der på forsøgsgymnasiet får mulighed for at "realisere sig selv" ved at diskutere

²⁷ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilkøbet journalsag 1971-10-04), udateret talepapir: "Udvalget om forsøgsgymnasium".

²⁸ Forsøgsbetænkning (1969) s. 5.

²⁹ Forsøgsgymnasiet i Oslo (2008).

med kammeraterne eller filosoffer over livets genfordigheder i stedet for at deltage i undervisningen.”³⁰ En rapport, som lektor Johan Jørgensen havde udarbejdet om sit besøg på FGO 28. februar - 1. marts 1968 var tilsvarende kritisk.³¹ Rektor Mosse Jørgensen havde gjort sig usynlig, forholdene på skolen blev betegnet som ”rent anarki”, alle gjorde, hvad de havde lyst til, fremmøde var et væsentligt problem på skolen, og kun halvdelen af eleverne i timerne var aktive. Der til kom, at undervisningens faglige og pædagogiske kvalitet var ”temmelig ringe”. Jørgensen havde også overværet et ”almannamöte”, som på ham havde virket meget lidt effektivt, fordi man diskuterede meget uden egentlig at nå frem til en beslutning.

Fuldt elevdemokrati og elevmedbestemmelse var imidlertid et af tidens store ord, jf. kravene fra de studerende i foråret 1968 om medindflydelse til og medinddragelse af studerende og ikke-professorale lærere.³² De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg udtalte i marts 1969 i anledning af det kommende forsøgscenter, at indførelsen af ni års undervisningspligt med en 2-4-årig overbygning, som ikke alene sigter mod de højere uddannelser, men også mod mellemuddannelser og direkte mod erhvervene, burde i lighed med det svenske system bygge på en integration af alle uddannelser for de 16-19-årige. Og en sådan struktur ville i forbindelse med ”fulde demokratiske rettigheder for eleverne” medvirke til en virkelig demokratisering af uddannelserne og tilskynde de unge til at tage en uddannelse udover den undervisningspligtige alder.³³ Danske Studerendes Fællesråd udsendte samme dag en stort set enslydende udtalelse.³⁴ I Gymnasiedirektoratet blev Juul og Højby orienteret herom, hvorefter henvendelserne blev henlagt.³⁵

Arbejdsgruppens forslag

I september 1969 kunne arbejdsgruppens medlemmer præsentere deres forslag. Arbejdsgruppen indledte med at redegøre for den store interesse for forsøg i gymnasieskolen i årene efter 1945. I 1960'erne havde tilgangen af elever været af ”eksplosiv karakter”, og tilgangen var tredoblet, hvilket ikke blot stillede krav om flere lærere og lokaler, men det stillede også krav over for eleverne, især dem

³⁰ Forsøgsbetænkning (1969) s. 21-22, også trykt i Uddannelse 1969, s. 245-248.

³¹ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1973-10-02), bilag til skrivelse til Sigurd Højby af 3. marts 1968.

³² Jensen og Ekman Jørgensen (2001) s. 449-455.

³³ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), udtalelse fra De Uddannelsessøgendes Samarbejdsudvalg af 17. marts 1969.

³⁴ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), pressemeddelelse fra Danske Studerendes Fællesråd af 17. marts 1969.

³⁵ RA. GD. Journalsag 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), notits fra Kirsten Just Jensen af 22. marts 1969 (”vedlægges”).

som kom fra hjem, hvor forældrene ikke selv havde gået i gymnasiet. Man var heller ikke upåvirket af den udvikling, der havde fundet sted i folkeskolens 8.-10. klasser siden 1960 med tilvalgsfag, der ligesom det nye HF var bygget op efter tilvalgssystemet.

Arbejdsgruppen foreslog at afvikle de pædagogiske forsøg og forsøgene med skoledemokrati på to skoler for ikke at knække halsen med alt for mange forsøg på et og samme gymnasium, og på to gymnasier lod resultaterne sig bedre se. Der skulle altså dels være en skole – et forsøgscenter – til de pædagogiske forsøg og dels en skole til forsøgene med skoledemokrati. Elevrepræsentanterne (Per Fibæk Laursen og Niels Mikkelsen) fremhævede, at også ved de pædagogiske forsøg skulle eleverne tages med på råd og have medindflydelse på, hvordan forsøgene udformedes.³⁶

Skoledemokrati

Hvad angik forsøg med skoledemokrati, bemærkede arbejdsgruppen, at spørgsmålet om elevernes medindflydelse i gymnasierne var blevet aktualiseret, og ved næsten alle gymnasier fandtes der elevråd, ligesom der ville komme samarbejdsudvalg. Fra elevside var man dog ikke tilfreds med dette, dels fordi elevrådenes og samarbejdsudvalgenes kompetencer var for snævre, ”dels har der i den allersidste tid været en kraftig kritik af, at elevindflydelsen skulle kanaliseres gennem elevråd. Det repræsentative demokrati er efter mange elevers opfattelse ikke egnet til at give udtryk for, hvad eleverne virkelig ønsker og mener.” Eleverne ønskede fuld medbestemmelse og på lige fod med rektor og lærerkorpset. Arbejdsgrup-

³⁶ Forsøgsbetænkning (1969) s. 5-7.

pen foreslog, at en kommende statsskole blev udpeget som forsøgsskole, hvor ledelsen overtoges af skoleforsamlingen, og hvor alle ansatte og elever var stemmeberettigede. Forsamlingen valgte for et halvt år ad gangen et forretningsudvalg på syv medlemmer, som traf afgørelser i løbende sager. Der skulle udpeges en kommitteret ved skolen, som skulle drage omsorg for, at skoleforsamlingens og forretningsudvalgets beslutninger førtes ud i livet. Men som også skulle føre tilsyn med, at skoleforsamlingens eller forretningsudvalgets vedtagelser overholdt gældende lovgivning.³⁷

Elevråd var allerede blevet omtalt i Den Røde Betænkning, hvor Læseplansudvalget fandt det godt, at eleverne gennem de elevråd, som fandtes ved adskillige skoler, fik mulighed for ”at gøre deres synspunkter gældende og tage et ansvar. Det vil lære de unge på demokratisk vis at træffe afgørelser, og at dette også medfører forpligtelser.”³⁸ Elevrådene var en ”elevrådsbevægelse”, der voksede frem på gymnasierne i løbet af 1960’erne, og i 1967 var der 78 elevråd under DGS.³⁹ De studerende ved universiteterne havde længe været organiseret lokalt i studenterådene og nationalt i Danske Studerendes Fællesråd, ligesom de lærerstuderende var samlet i Lærerstuderendes Landsråd. Det nye var, at ”organiseringstrangen” bredte sig til alle andre grupper af uddannelsessøgende: DGS i 1965, kursusstuderende for hf-elever, voksenkursister og -kursister i 1967 og folkeskoleelever i 1969.⁴⁰

Fælles for de nye foreninger var, at de byggede på de nydannede lokale elevråd, og at man fra begyndelsen havde medbestemmelse og indflydelse på uddannelsesplanlægningen som de centrale krav⁴¹ - krav som man genkender fra begivenheder på Københavns Universitet i foråret 1968, hvor de studerende gennem deres aktioner opnåede medindflydelse i de besluttende organer. For de studerende var ”Demokratiseringsprocessen [...] en nødvendig betingelse for fornyelse af universitetets struktur og formål som samfundsudviklingen for længst har krævet.”⁴²

I 1968 støttede Undervisningsministeriet elevrådenes indflydelse gennem udsendelse af vejledende regler for elevråd. Ifølge ministeriet var elevrådet ”elevernes officielle repræsentation” over for skolens leder og lærere og over for offentligheden. Rådet havde til opgave at varetage ”elevernes undervisningsmæssige, faglige kulturelle, personlige og økonomiske interesser”.⁴³ I følgeskrivelsen un-

³⁷ Forsøgsbetænkning (1969) s. 7-8.

³⁸ Den Røde Betænkning (1960) s. 27.

³⁹ Undervisningsministeriet (1997) s. 37.

⁴⁰ Holt Nielsen (2004).

⁴¹ Holt Nielsen (2004).

⁴² ”Oplæg til en diskussion om studenteraktionernes mål og midler”, 1968, citeret efter Jensen og Ekman Jørgensen (2001) s. 452.

⁴³ Retningslinjer og vejledende bestemmelser for elevråd og samarbejdsudvalg (1968).

derstregede ministeriet, at elevrådene var for ”på demokratisk vis at inddrage eleverne i tilrettelæggelsen af skolens liv og virksomhed, således at de får mulighed for at gøre deres synspunkter gældende og lærer at respektere andres meninger og at bære et ansvar” samt at ”fremme demokrati i handling og tankegang på skolen”.⁴⁴

Med Undervisningsministeriets bekendtgørelse af 23. december 1969 blev der formuleret principper for elev- og lærerrådsarbejde, og der blev oprettet samarbejdsudvalg på samtlige gymnasier. Samarbejdsudvalget bestod af rektor som formand, formanden for lærerrådet, to lærere og tre elever, sidstnævnte valgt af og blandt eleverne.⁴⁵

Forsøgscentret

I betænkning var der som nævnt foreslået, at et andet gymnasium skulle være et statsligt forsøgscenter med 3 x 6 gymnasieklasser og 2 x 3 hf-klasser (i alt 576 elever), og som på det gymnasiale trin skulle arbejde med pædagogiske forsøg. Skolen skulle være en distriktsskole, som hentede sine elever fra oplandet, således at gymnasiet fik et normalt elevklientel. Man havde i arbejdsgruppen diskuteret, om der skulle være mødepligt for eleverne, bl.a. fordi dele af undervisningen skulle foregå som gruppearbejde. Man var nået frem til, at i 2. og 3. g kunne man i visse fag ophæve mødepligten og give selvstudium. Forsøgscentret skulle ledes af en rektor, dog med et samarbejdsudvalg med lidt flere beføjelser, f.eks. til at fastlægge principperne for fag- og timefordelingen. Forsøgsvirksomheden skulle ledes af et forsøgsråd med repræsentanter for ministeriet, GL, DGS og skolens elever, forældre og lærere samt rektor. Og på forsøgscentret skulle der være lokaler til elevkantine, studiepladser og læsestue, bibliotek og lokaler til elevernes fritidsvirksomhed samt en selvstændig arbejdsplads til hver lærer.⁴⁶

De pædagogiske forsøg faldt i tre dele. Det første var strukturforsøg med tilvalg, altså en treårig gymnasieundervisning efter tilvalgsprincippet, hvor eleverne selv valgte deres fag i stedet for en ”gren”, hvor fagene på forhånd var fastlagt. Den anden del af forsøgene skulle være nye undervisnings- og eksamensformer: mere elevaktivitet, mere selvstændigt arbejde blandt eleverne, som ændrede lærerens rolle fra underviser over vejleder til rådgiver. Desuden opbrydning af de traditionelle klasseenheder og timeplaner. Der skulle også indgå forsøg, som betød en sikrere og tidsbesparende indlæring af konkrete kundskaber og færdigheder. Og endelig skulle elevernes ”sans for tolerance, samarbejde og ligeberettigelse

⁴⁴ Følgeskrivelse til retningslinjer og vejledende bestemmelser for elevråd og samarbejdsudvalg (1968).

⁴⁵ Bekendtgørelse af 23. december 1969 om lærerråd, lærerforsamlinger og samarbejdsudvalg ved statens gymnasieskoler m.m.

⁴⁶ Forsøgsbetænkning (1969) s. 8-10.

se mellem køn, nationer og folkegrupper” udvikles. Den sidste del af forsøgene var de nye fag psykologi og filosofi.⁴⁷

GL hilste arbejdsgruppens rapport velkommen. Anders Østergaard, redaktør af *Gymnasieskolen*, var glad for, at kommissoriet ikke talte om et forsøgsgymnasium, men et forsøgscenter: ”GL kan kun være tilfreds med denne bredere formulering. Der stilles ikke alene mod forsøg inden for de gældende rammer, men også mod at undersøge andre undervisningsformer og -normer.” Selvom der havde fundet mange forsøg sted, havde det dog været ret beskedne eksperimenter med få afvigelser fra det gængse.⁴⁸ Også den anden redaktør af *Gymnasieskolen*, Ole Jellingsø, hilste forsøgsgymnasierne velkommen. Især det skoledemokratiske forsøgsgymnasium havde påkaldt sig opmærksomhed i pressen, hvorimod det pædagogiske ikke på samme måde havde fået opmærksomhed, men for GL var det ”absolut nødvendigt, at de begge kommer til verden uden overflødig forsinkelse.”⁴⁹

Folketingets behandling

Lovforslaget om et statsligt forsøgscenter blev fremsat 15. december 1970 af den radikale undervisningsminister Helge Larsen. Centret ville koste 30,7 mio. kr. i anlægsudgifter, hvortil kom udgifter dels til undervisningsmateriel, dels til erhvervelse af byggegrunden. Heraf skulle staten betale 40 % af udgifterne til grund, bygninger, inventar og samlinger, mens Københavns Amtskommune skulle betale de resterende 60 %.⁵⁰

Ved førstebehandlingen i februar 1971⁵¹ udtalte den socialdemokratiske ordfører Orla Møller, at det var dyrt at eksperimentere, og han var i tvivl, om man fik tilstrækkeligt for pengene. Han fandt, at der var en række principielle problemer. For det første var lovforslaget det eneste, der var blevet ud af de store tanker om en regulær gymnasireform. Møller hentydede til, at den borgerlige regering i oktober 1970 havde opgivet den gennemgribende reform af gymnasieuddannelsen, som Det Rådgivende Udvalg vedr. de Gymnasiale Uddannelser (RUGU) havde forberedt.⁵² Lovforslaget omhandlede forsøg inden for rammerne af den nuværende gymnasielov, og gymnasiet blev ikke set i forhold til de øvrige undervisningsformer for den samme aldersgruppe. De klart formulerede synspunkter om en smidig overgang mellem de forskellige former for uddannelse fik ikke en chance. Og også lærlingene kunne have brugt 30 mio. kr. til eksperimenter på

⁴⁷ Forsøgsbetænkning (1969) s. 10-15.

⁴⁸ Østergaard (1968), s. 951.

⁴⁹ Jellingsø, (1969), s. 1207.

⁵⁰ Folketingstidende 1970/71, tillæg A spalte 2325-2336.

⁵¹ Folketingstidende 1970/71 spalte 3457-3476.

⁵² Haue, Nørr og Skovgaard-Petersen (1998) s. 299-301.

dette område. For det andet mente han, at det var beklageligt, at man ikke havde turdet gennemføre forsøget med skoledemokrati i det pædagogiske forsøgsgymnasium. Og det tredje principielle problem var, at der ikke blev en forsøgsskole på linje med dem, der fandtes i Sverige og Norge, og som var foreslået i arbejdsgruppens rapport. Dette kunne tilgodeses ved, at eksempelvis Det frie Gymnasium fik mulighed for at gennemføre denne del af arbejdsgruppens forslag.

Også SF's Morten Lange var kritisk over for forslaget. Der havde i højere grad været brug for et forsøgsgymnasium for 20-30 år siden, og forslaget var derfor "en yngre oldsag". I dag var der behov for en forsøgsskole for de 16-19-årige. Forsøgsgymnasiet burde være placeret sammen med et universitet/universitetscenter for at få samspillet mellem de steder, hvor gymnasielærerne uddannedes, og de steder, hvor de skulle virke, ligesom det var tilfældet med øvelsesskole og seminarium, "et praktisk arbejdende værkstedet i nærheden". Lange håbede ikke, at forsøgsgymnasiet ville betyde nogen indskrænkning af forsøgsvirksomheden i gymnasieskolen.

Den kritiske linje gik igen hos de andre partier på venstrefløjen. Erik Sigsgaard, VS, troede ikke, at de planlagte forsøg ville "kunne lede gymnasiet ud over dets traditionelle rolle som borgerlig klasseskole", en gymnasieforsøgsskole ville befæste den "urimelige" adskillelse mellem folkeskolen og gymnasieskolen. Og på længere sigt burde gymnasiet lige så vel som realafdelingen afskaffes. Sigsgaard kunne tænke sig vidtgående forsøg med selve formålsparagraffen, idet almen dannelse var en forældet idé om "at have lært en hel masse, som man jo lynhurtigt glemmer igen, i hvert fald hvis man ikke bruger det. Det kunne i forsøgsskolen erstattes med socialdannelse i erkendelse af, at det er vigtigere at kunne fungere i social sammenhæng." For Hanne Reintoft fra DKP var det vigtigt, at forsøgsgymnasiets elevklientel blev det, der hørte til gymnasiets naturlige opland og ikke af unge, der selv havde valgt gymnasiet af personlige grunde eller lignende årsager. En alsidig sammensætning var nemlig vigtigt af hensyn til forsøgresultaternes værdi.

Under udvalgsarbejdet blev undervisningsministeren spurgt til forsøg med skoledemokrati, og han svarede, at han var indstillet på at iværksætte sådanne forsøg på et nyoprettet gymnasium, antageligt i hovedstadsområdet eller et større bysamfund, hvor eleverne havde flere gymnasier at vælge imellem.⁵³ Dette faldt i god jord hos Socialdemokraterne, for, som ordføreren Orla Møller sagde, derved havde man fået tre vigtige forsøg i gymnasieskolen: forsøgsgymnasiet, Det frie Gymnasium og det kommende gymnasium med elevdemokrati.⁵⁴

⁵³ Folketingstidende 1970/71 B spalte 1065-1066.

⁵⁴ Folketingstidende 1970/71 spalte 5353-5360.

Afrunding

Ungdomsoprøret, herunder studenteroprøret, fik den største indflydelse på den gymnasiepædagogiske debat gennem kravet om et frit gymnasium, udtænkt af den såkaldte Højmark-gruppe, som ville grundlægge et nyt gymnasium med nye undervisnings- og eksamensformer, et gymnasium som byggede på gennemført skoledemokrati. Kravet om medindflydelse og medbestemmelse slog for alvor igennem hos elever og studerende i det danske uddannelsessystem i 1968. I Undervisningsministeriet var man kritisk indstillet over for Højmark-gruppen, men benyttede dens forslag som anledning til et udvalgsarbejde om et statsligt gymnasialt forsøgscenter.

Udvalget besøgte bl.a. det norske forsøgsgymnasium, hvor man havde virkeliggjort de tanker, som lå bag Det frie Gymnasium. Udvalgsmedlemmerne var dog ikke imponeret over forsøgsgymnasiet, og de norske ideer kom heller ikke til at danne baggrund for de danske forsøg, tværtimod har de sikkert virket afskrækkende. Svenske erfaringer synes ikke at have indgået i de danske planer for forsøgene. De danske forsøg blev dels et statsligt forsøgscenter for gymnasiet, hvor der skulle arbejdes med pædagogiske forsøg, dels et gymnasium hvor der skulle gøres forsøg med skoledemokrati. Betragtet ud fra de forsøgsdefinitionerne, der blev omtalt i artiklens første del, var der tale om systematiske forsøg, hvor man på forhånd havde fastlagt de overordnede rammer for de to forsøgsskoler, og hvor det var meningen, at der skulle ske en bedømmelse af forsøgene, så man kunne se, hvilke effekter forsøgene havde.

Demokratiforsøget blev placeret på det projekterede gymnasium i Avedøre, mens det pædagogiske forsøgsgymnasium placeredes på et nyt gymnasium i Herlev. Avedøre Statsskole åbnede 1973, og demokratiforsøg blev iværksat, som kørte frem til udgangen af skoleåret 1979/1980. Den hidtil kommitterede rektor udnævntes derefter formelt til rektor, og skolen blev et ganske almindeligt gymnasium.

Det pædagogiske forsøgsgymnasium i Herlev åbnede i 1976. I de første år havde man en række større og mindre forsøg med tværfaglighed, som var udsprunget af en kritik af det almindelige gymnasium, hvor eleverne mødte mange lærere igennem gymnasietiden og en opdeling af fag på en sådan måde, at stof og hverdag blev splittet op uden sammenhæng på tværs. Lærerguppen udarbejdede derfor to strukturforsøg, A og B, som kørte i årene 1980-1986.⁵⁵ På A-strukturen var undervisningen organiseret i seks fagområder, hvor de udelte klasser igennem alle tre år arbejdede med den samme lærergruppe på 6-10 lærere. Meget af undervisningen var organiseret som projektarbejde, og gruppearbejde indgik med betydelig vægt. På B-strukturen udgjorde eleverne sammen med deres læ-

⁵⁵ Bulow-Hansen m.fl. (1985) s. 7.

rere en ”lille skole” i den store skole. Hver årgang var på 45 elever og fire lærere, og lærerne havde deres fulde arbejdstid kun i denne elevgruppe. Undervisningen var inddelt i en række områder, hvor man havde samlet de enkelte fag. Strukturen muliggjorde fleksible skemaer, som var tilpasset undervisningens indhold og arbejdsformer.⁵⁶

Det lykkedes Det frie Gymnasium at komme i gang inden de to statslige forsøgsgymnasier i september 1970, i første omgang i lånte lokaler på Kunstakademiet, hvorefter gymnasiet flyttede til Gladsaxe. Og på Det frie Gymnasium blev ideerne fra ’68 ført ud i livet, dog ikke altid uden problemer. Men det er en anden historie.

Referencer

- Rigsarkivet. Direktoratet for Gymnasieskolerne og Højere Forberedelseseksamen. Journalsagerne 1968-10-04 (tilakteret journalsag 1971-10-04), 1971-10-04 og 1973-10-02
- Bryld, Carl Johan m.fl. (1990): *GL 100. Skole – stand – forening. Gymnasieskolernes Lærerforening 1890-1990*. København: Gyldendal
- Bülow-Hansen, Steen m.fl. (1985): *A-strukturen*. Herlev: Herlev Statsskole
- Danmarks statistik (1962): *Statistisk årbog 1961*. København: Det statistiske departement
- Danmarks statistik (1965): *Statistiske efterretninger*, 57. årg. København: Det statistiske departement
- Den Røde Betænkning (1960): *Det nye gymnasium. Betænkning afgivet af det af undervisningsministeriet under 27. februar 1959 nedsatte læseplansudvalg for gymnasiet*. København: Statens Trykningskontor (betænkning nr. 269)
- Det frie Gymnasium, http://www.detfri.dk/om_skolen/hvem_er_vi/historie (set 23. marts 2008)
- Florander, Jesper og Finn Rasborg (1962): *Forsøg i gymnasieskolen 1950-60. En oversigt*. København: Danmarks pædagogiske Institut (Danmarks pædagogiske Institut A. Publikationer om undersøgelse m.v. nr. 48)
- *Folketingstidende 1970/71*. København: Schultz 1971
- Forsøgsbetænkning (1969): *Betænkning om forsøgscenter for det gymnasiale undervisningstrin*. København: Statens trykningskontor (betænkning nr. 542)
- Forsøgsgymnasiet i Oslo, http://no.wikipedia.org/wiki/Fors%C3%B8ksgymnasiet_i_Oslo (set 31. maj 2008)
- Følgeskrivelse til retningslinjer og vejledende bestemmelser for elevråd og samarbejdsudvalg ved gymnasieskoler og statsanerkendte studenterkursus af 4. september 1968, in *Krogshs Skolehåndbog*, 4. udgave. Vejle: Krogshs Skolehåndbog 1970 bind III side 1500
- *Gymnasieskolen 1966-1976*. København: Gymnasieskolernes Lærerforening 1966-1976
- Haue, Harry (2007): Uddannelsespolitik - I Danmark efter 1945, in *Rubicon*, 15. årg., nr. 1, s. 5-17
- Haue, Harry, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen (1998): *Kvalitetens vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*. København: Undervisningsministeriet
- Holt Nielsen, Knud (2004): Elevbevægelsen, <http://www.leksikon.org/art.php?n=4995> (set 23. juli 2008)

⁵⁶ Kristoffersen (1984) s. 12-13.

- Højby, Sigurd (1968): Påtrængende behov for et forsøgs-gymnasium, in *Uddannelse* 1968, nr. 1, side 13-15
- Højby, Sigurd (1976): *Som jeg oplevede det*. København: Fremad
- *Information* 1. marts 1968
- Jensen, Steven L.B. og Thomas Ekman Jørgensen (2001): Studenteroprøret i Danmark, in *Historisk Tidsskrift*, bd. 101, s. 435-470
- Kristoffersen, Kirsten (red.) (1984): *Herlev Statsskole 1982-84*. Herlev: Herlev Statsskole
- Lange, Paul G. (1995): Et latinskoleforsøg for 200 år siden, in *Uddannelseshistorie* 1995 side 67-94
- Jellingsø, Ole (1969): To forsøgs-gymnasier, in *Gymnasieskolen*, 52. årg., side 1207
- *Politiken* 15. april 1968
- Retningslinjer og vejledende bestemmelser for elevråd og samarbejdsudvalg ved gymnasieskoler og statsanerkendte studenterkursus af 4. september 1968, in *Krogshs Skolehåndbog*, 4. udgave. Vejle: Krogshs Skolehåndbog 1970 bind III side 1498-1500
- Teknikerkommissionen (1959): *Teknisk og naturvidenskabelig arbejdskraft. Betænkning afgivet af den af statsministeriet nedsatte teknikerkommission*. København: Statens trykningskontor (betænkning nr. 229)
- *Uddannelse. Undervisningsministeriets tidsskrift*. København: Undervisningsministeriet 1968-1974
- Undervisningsministeriet (1997): *Det repræsentative demokrati i uddannelsessystemet. Undervisningsministeriets redegørelse til Folketinget*. København: Undervisningsministeriet
- Østergaard, Anders (1968): Et forsøgscenter, in *Gymnasieskolen*, 51. årg., side 951

Christian Larsen, født 1974, cand.mag. og arkivar ved Rigsarkivet. Forsker i dansk kirke- og uddannelseshistorie i det 18.-20. århundrede. Har bl.a. skrevet om dansk læreruddannelse 1824-1857 i værket ”- for at blive en god lærer. Seminarier i to århundreder” (2005), om statens og kommunernes overtagelse af private gymnasieskoler 1918-1919 i *Uddannelseshistorie 2003* og praktisk præsteuddannelse omkring år 1800 i *Uddannelseshistorie 2004*. Udgiver af ”*Dansk Uddannelseshistorisk Bibliografi 1948-2004*” (2005).

